

MUSTAFA SUPHI ANADOLU'YA NİÇİN GELDİ?

3 Şubat 2026

Yıldırım Koç

Mustafa Suphi ve 14 yoldaşının 28-29 Ocak 1921 tarihinde Enver Paşa'nın adamları tarafından haince katledilmelerinin yıldönümünde sosyal medyada Mustafa Suphi'nin Anadolu'ya geliştiki amacı konusunda çeşitli bilgi, yorum ve değerlendirmeler paylaşıldı. Bu yayınlara katkıda bulunmak amacıyla, Sovyet Rusya'nın o dönemde Anadolu'ya ilişkin stratejisini özetlemek ve Mustafa Suphi'nin amacına ilişkin bazı belgeleri paylaşmak istiyorum.

Sovyet Rusya'nın 1920 Ağustos – 1921 Eylül Dönemi Anadolu Politikası

Sovyet Rusya, Rus Devrimi'nden itibaren İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın bir biçimde kontrol altına alınmasına büyük önem verdi. Diğer taraftan, Sovyet Rusya Kızıl Ordusu'nun Polonya'da Varşova savaşında çok büyük bir yenilgiye uğraması ve böylece Polonya üzerinden Almanya'ya ulaşma planlarının sona ermesi üzerine, Sovyet Rusya yetkilileri Anadolu'da kendilerini güvence altına alacak bir yönetim girişimlerini yoğunlaştırdı. Yapılacaklara ilişkin bir örnek, 27 Nisan 1920'de Azerbaycan'da yaşanmış, Kızıl Ordu'nun Bakü'yü işgali sayesinde, halkın kitlesel bir desteği olmadan, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştu ("Devrimi süngünün ucunda taşıma stratejisi"). Benzer bir proje 1920 Ağustos – 1921 Ocak döneminde Anadolu'da uygulanmaya çalışıldı. Mustafa Suphi'nin Anadolu'ya geçişi de bu stratejinin bir adımı olarak planlandı. Mustafa Suphi'nin aşağıdaki güç unsurlarıyla birlikte belirli bir ağırlık kazanması durumunda, Kızıl Ordu Anadolu'ya davet edilebilecekti.

Anadolu'da Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası, Meclis'te Mustafa Kemal Paşa'nın muhalifi olan Halk Zümresi, Çerkes Ethem'in milisleri, Anadolu'ya gelen Sovyet elçilik ekibi ve Kars'a gelen Mustafa Suphi ve yoldaşları, büyük bir planın parçalarıydı. Hazırlanan ve Anadolu'ya geçirilecek olan Türk Kızıl Tugayı da bu planın unsuruydu.

Anadolu'da sürdürülen Kurtuluş Savaşı'nda istihbarat çalışmalarının başında bulunan Hüsamettin Ertürk'ün 1957 yılında yayımlanan hatıralarında Sovyet Rusya'nın Çerkes Ethem'e verdikleri önem şu şekilde ifade ediliyordu: "Moskova, Enver'den ziyade Yeşilordu kumandanlığını kendine 'milli kahraman' süsü veren Çerkes Ethem'e tevcihe (mevki verme, Y.K.) taraftar bulunuyordu." (Tansu, Samih Nafiz, 2 *Devrin Perde Arkası*, Hüsamettin Ertürk'ün Hatıratı, Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1957;538)

Sovyet Rusya vatandaşlarının öncülüğünde 1920 yılında kurulan Hafi Türkiye Komünist Fırkası, 28 Kasım 1920'de Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'na dönüştürüldü. Çerkes Ethem ayaklanmasının bastırılması sonrasında THİF yöneticileri yargılandı. Parti, 12 Mayıs 1921 tarihinde kapatıldı.

İlk Sovyet Rusya elçilik heyeti 1920 yılı sonbaharında Anadolu'ya girerken, Genelkurmay Başkanı İsmet Bey'in Kazım Karabekir Paşa'ya gönderdiği 2 Eylül 1920 tarihli ve Erkânı Harbiye Umumiye Reisi İsmet imzalı talimat, Kurtuluş Savaşı önderlerinin çok doğru tespitlerini ve uyarını içermektedir. İsmet Bey, Sovyet Rusya ekibinin ayrı bir iletişim sistemi kurması ve olağandışı sayıda subay bulundurmasına dikkat çekti: "Gelen Rus Hey'eti bir sefaret (elçilik,YK) hey'eti değil memleketimizde teşkilât ve inkılâbat (devrim,YK) ile memleketin idaresini deruhde etmeye (üstlenmeye,YK) memur (görevli,YK) bir hey'et manzarası göstermektedir. Beyazıt'a telgraf memur ve makinesi vazetmesi (yerleştirmesi, YK) anlaşılabilir ve kabul edilmez." (Karabekir, Kâzım, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.870-871)

Çerkes Ethem 27 Aralık 1920 günü ayaklandı. Mustafa Suphi ve arkadaşları 28 Aralık günü Kars'a geldi. Ancak Anadolu'ya geçmek üzere hazırlanmış olan Türk Kızıl Tugayı sayıca çok küçülmüştü ve önemli bir güç olmaktan çıkmıştı. 6 Ocak 1921 günü başlayan Yunan saldırısının 10 Ocak 1921 tarihinde püskürtülmesiyle (Birinci İnönü Zaferi), Büyük Millet Meclisi ve Mustafa Kemal Paşa, büyük bir planı çökertti.

Mustafa Suphi ve Yoldaşlarının Anadolu Yolculuğu

Sovyet Rusya'nın çok önemseydiği ve Bolşevik görevlilerin yakın ilişki içinde oldukları milis komutanı Çerkes Ethem'in Büyük Millet Meclisi'ne karşı ayaklanması 27 Aralık 1920 günü başladı. Mustafa Suphi

ve yoldaşları, ertesini günü, 28 Aralık 1920 tarihinde Kars'a geldi. Bu günlerde Yunan ordusunun saldırısı da başladı. 10-11 Ocak 1921 günleri Büyük Millet Meclisi'nin düzenli ordusu Yunan ordusuna karşı Birinci İnönü Zaferi'ni kazandı. Çerkes Ethem ayaklanması 23 Ocak 1921 günü bastırıldı. Mustafa Suphi ve yoldaşlarının Enver Paşa'nın adamları tarafından haince katledilmesi ise 28/29 Ocak 1921'de.

Mustafa Suphi ve yoldaşlarının, Çerkes Ethem ayaklanmasının başlamasının ertesini günü Anadolu'ya geçişlerinin amacı neydi? Büyük Millet Meclisi'nin yönettiği mücadeleye katılmak ve bu mücadeleye destek olmak mı? Yoksa Sovyet Rusya'nın çok önem verdiği ve Şerif Manatov ve Ziyetullah Nevşirvanov gibi Sovyet görevlileri aracılığıyla yönlendirmeye çalıştığı Çerkes Ethem'in Büyük Millet Meclisi'ne karşı başlattığı ve (yanlış bir hesaplama) başarılı olacağı tahmin edilen ayaklanmanın yönetici kadrosunu oluşturmak mı? (Şerif Manatov ve Ziyetullah Nevşirvanov Ethem'in ayaklanma girişimi davasında 15'er yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı. Hablemitoğlu, Necip, *Milli Mücadele'de Yeşil Ordu Cemiyeti*, Birharf Yay., İstanbul, 2006;353-355) Anadolu'daki kurtuluş mücadelesini Sovyet Rusya'nın politikaları doğrultusunda yönetmek mi?

Mustafa Suphi ve yoldaşlarının Anadolu'ya geçmesinin üç ay ertelenmesinin nedeni de, Çerkes Ethem ayaklanmasının bekleniyor olması mıydı?

10-16 Eylül 1920 günleri Bakü'de yapılan "TKP Kuruluş Kongresi"nde, örgütün Anadolu'ya nakledilmesi kabul edilmişti (Bkz. Atasoy, Emel Seyhan– Bayülgen, Meral (der.), *Türkiye İştirakiyun Teşkilatlarının Birinci Kongresi, TKP Kuruluş Kongresi, Tutanak ve Belgeler*, Sosyal Tarih Yay., İstanbul, 2008). Kongrede seçilen yönetimin 4 Ekim 1920 günü Bakü'de yaptığı toplantıda da Mustafa Suphi şunları söyledi: "Merkezi heyet azasından üç kişi, siyasi işçilerden on iki kişi ki ceman on beş kişi **üç güne kadar** Türkiye'ye azimet edecektir (gidecektir,YK)." (Demirel, Yücel (çev.), *TKP MK 1920-1921, Dönüş Belgeleri - 1*, TÜSTAV Yay., İstanbul, 2004;82) 13 Kasım 1920 günlü toplantıda da Mustafa Suphi "bu hafta zarfında gidileceği"ni açıkladı (Demirel-1,2004;160). Bu karar ve açıklamalara karşın, Anadolu'ya gidiş üç ay ertelendi, ancak Çerkes Ethem'in ayaklanmasının ertesini günü gerçekleştirildi.

1920 yılı Aralık ayında milli ordunun Yunan ordusuna karşı henüz bir başarı elde edemediği ve iç ayaklanmaların bastırılmasında Çerkes Ethem'in çok önemli rol oynadığı unutulmamalıdır.

Mustafa Kemal Paşa, 13.9.1920 günü Türkiye Komünist Fırkası yöneticileri Mustafa Suphi Bey ve Mehmet Emin Bey'e, 15.6.1920 tarihli mektuplarına cevaben gönderdiği mektupta şunları yazıyordu:

"Büyük çoğunluğu rençber ve köylüden meydana gelen milletimiz, Batı'nın emperyalizm ve kapitalizm mahkûmiyetinden kendini kurtarabilmek için bunlara karşı birleşmiş olarak mücadele ve mübarezeye karar vermiştir ve bu kararını tatbik etmektedir. (...)

"Gerek şahsen ben ve gerekse bütün mesai arkadaşlarım çoğunluğu rençber ve köylüden ibaret olan milletimizin bağımsızlığını tesis ve temin yegâne gayesini takip etmekteyiz.

"Memleket ve milletimiz her taraftan emperyalist ve kapitalistlerin hücumlarına maruz bir halde olduğu gibi, fiilen bunlara iştirak eden İstanbul hükümetinin padişahına atfen memleket dahilinde çıkarılan devamlı karışıklıklardan doğan mahalli anlaşmazlıklara da karşı koymak mecburiyetindedir. Dolayısıyla, milletin birlik ve mukavemetini ihlal edebilecek zamansız ve fazla teşebbüslerden sakınmak, milletimizin kurtuluşu açısından elzemdir. Bu lüzumu göz önünde bulunduran Büyük Millet Meclisi, toplumsal inkılabı sükûnetle ve esaslı surette tatbik etmektedir.

"Gaye ve prensip itibarıyla bizimle tamamen ortak olan Türkiye İştirâkiyûn (Komünist,YK) Teşkilatı'ndan maddeten ve manen hakkıyla istifade edebilmeliğimiz için, teşkilatınızın sadece Büyük Millet Meclisi Riyaseti'yle irtibat tesis ve muhafaza eylemesi lazımdır. Türkiye dahilinde tatbik edilecek her türlü teşkilat ve inkılâplar ancak bu kanal vasıtasıyla yapılabilir." (Atatürk'ün Bütün Eserleri ATABE,C.9,Kaynak Yayınları, İstanbul,2002;328-329.)

Ancak Mustafa Suphi'nin ve büyük olasılıkla da Sovyet Rusya'da iktidarda olanların bir kesiminin gerçek amacı farklıydı.

Mustafa Suphi'nin Moskova'da 28 Ekim 1919 tarihinde yazdığı "Bizim İşimiz" başlıklı yazı, Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na bağlı olmanın değil, "Anadolu'daki bütün işleri kendi eline" almanın amaçlandığını göstermektedir. Bir dönem eski TKP'nin önemli yöneticilerinden ve eski TKP tarihi konusunda çok önemli çalışmalar gerçekleştirmiş olan Bilal Şen'in Rusya'daki arşivde bulup açıkladığı

bir belge aşağıda sunulmaktadır. Mustafa Suphi, "Bizim İşimiz" başlıklı yazıda gerçek amaçlarını şöyle ifade etmektedir:

"Bizim İşimiz.

"A – Sosyalist ve Sosyal Demokrat parti örgütlerinde komünist propagandasını şiddetlendirmek, bölgelerde (bire) matbaa elde etmek, birer gazete çıkarmak, edebiyat sağlamak, bizim programa göre hareket edenlerin ve bizim sosyalist partilere sempati duyanların (katılacağı) bir kongre toplamak ve Üçüncü Enternasyonal'in diktatörlük (ilkesini) kabul etmek, ilk fırsatta Türkiye Komünist Partisi'ni ilan etmek.

"B – Böylece Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki partizan müfrezeleri arasında bağlar kurmak için cephe gerisi sağlamak ve bu hareketi güçlendirmek için Askeri Devrim Komitesi kurmak gerekir.

"Bu teşkilat bağımsız olacak, ama bizim örgütlerin güdümünde bulunacak.

"Türkiye Askeri Devrim Komitesi'nin bütün işi, gerek Sovyet Rusya'da ve gerekse tüm dünyada sosyal devrim hareketinin devamı ve muhafazası doğrultusunda yoğunlaşacak. O İngiliz-Fransız işgalcilerine karşı, Anadolu hareketine, bu hareketin Kafkas'lara yapılmasına, o yerlerde Sovyet erki örgütlenmesine geniş yardım gösterecek. **Türkiye Askeri Devrim Komitesi ilk olanaktan yararlanıp Anadolu'daki bütün işleri kendi eline alarak Sosyalist Türkiye'yi kuracak ve sınırdış Sovyet Rusya'yla el ele verme amacına yönelecek.** İmza: Mustafa Suphi, Moskova, 28 Ekim 1919" (Tosun, Ersin (der.), Bilal Şen Arşiv Çalışmaları, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2019;93)

Mustafa Suphi'nin arkadaşlarından Salih Zeki'nin "Subhi Yoldaş ve 16 Şehitler" başlıklı yazısında da bu konu şu şekilde ele alınıyordu (20 Ocak 1936):

"Subhi Baküya geldiği vakit orada dahi küçük bir komünist grubu (Türkiye Komünist Seksiyonu), seksiyonun organı olan Türkçe 'Yeni Yol' gazetesi ve gelecek Türkiye kızıl ordusunun nüvesi olmak ümidi ile teşkil edilmiş Türkiyeli esirlerden ve harb kaçaklarından mürekkep bir Türkiye kızıl bölüğü vardı.

"Suphiyi vapur iskelesinde bu bölüğün ikiyüz kadar kızıl askeri istikbal etti. (...)

"Baküya geldiği vakit Subhinin bütün emelini ve varlığını, istilacı emperyalistleri Anadolu'dan kovmak, büyük Oktaybır inkılabını ilk fırsatta Türkiye'ye göçürerek Türkiyenin mazlum emekçilerini sovyetler hakimiyetine kavuşturmak ile hülasa olunabilirdi. (...)

"Baküya gelir gelmez (...) Bütün işleri eline aldı, kızıl bölüğü alay haline çevirdi. Rusyanın muhtelif yerlerindeki Türkiyeli esirleri celbedip alayı takviye etti. Hatta Türk kızıl alayının II nci Kızıl Ordu terkiğine dahil olarak Yağcıda, Görüsdä taşnaklarla muharebeye iştirak ettiği vakit sekiz yüzden fazla mevcudu vardı, birkaç yüz kurban verdi. Subhi kızıl alayın siyasi terbiyesine ve askeri talimine bilhassa çalıştı." (Avagyan, Arsen, Karanlıkta Kalmış Bir Eylemci, İttihatçı Komünist Salih Zeki (Kuşarkov), Sosyal Tarih Yay., İstanbul, 2020;82-83)

Mustafa Suphi, "Türkiye İştirakiyun (Komünist) Teşkilatı Merkezi Heyetinin ve Bakü Komitesinin Fikirlerini Neşreden Yeni Dünya Gazetesi"nin 28 Haziran 1920 sayısında yer alan "Saltanattan Sonra" yazısında şunları yazıyordu:

"Anadolu'da bugün büyük zahmet ve fedâkarlıklarla Avrupa ve İstanbul haydutlarına karşı çarpışan amele, rençber ve asker kardeşlerimiz, bu harbin sonunda yine eski günahkâr, melun ve müstebîd (zorba,YK) ağa ve paşalardan mürekkep hükümetler meydana geldiğini ve kendilerinin yine eskisi gibi dışarıdan gelmiş bir misafir halinde kenarda kaldıklarını görseler memnun olurlar mı? Elbette değil. Onun için Türkiye amele, asker ve rençberleri bugünden itibaren istek ve dileklerini meydana koyup hangi maksatla ve ne için çalıştıklarına, canlarını telef ettiklerine işaret olan kızıl bayraklarını yükseltmeye mecburdurlar.

"Umûmiyetle döktükleri kan-terleri hak etmek, işledikleri işe ve toprağa sahip olmak, memleket ve hükümet işlerini ellerine almak isteyen amele ve rençber milleti Türkiye'de de bundan fazla veya eksik bir şey murat etmez. (...) Bundan sonra Anadolu ve Türkiye'de, halkın sırtında yaşayacak herhangi bir hükümet, hatta cumhuriyet şeklinde de olsa yer tutmaz, yaşayamaz. (...) Onun için yaşasın Türkiye amele, rençber ve askerlerinin hükümet ve cumhuriyeti!" (Akal, Emel - Çulfaz, Mustafa, Yeni Dünya Bakü Sayıları, Sosyal Tarih Yay. İstanbul, 2022;18)

Yeni Dünya Gazetesi'nin 8 Temmuz 1920 tarihli sayısında "İslâhi" imzalı "Türkiye'ye Dair" yazıda şunlar belirtiliyordu:

“Biz Türkiyeliler de bu tecrübe edilmiş yolları tekrar tecrübelerle kalkışmaksızın, doğrudan doğruya memleketin en çok kısmını teşkil eden ameleyi, rençberleri, köylüleri sefaletten kurtaracak ve nihâyette bütün halkı bir sınıf hâlinde saadete erİştirecek hükûmet tarzı kabul etmeliyiz. Bu da ancak (şûrâ hükûmeti) tarzıdır.

“Şu halde Türkiye’de yapılacak inkılâp padişah hükûmetinin devamından ibâret olan mütefessih (çürümüş,YK) müesseselerin ilgâsıyla (şûrâ hükûmeti) usulünde (kızıl idare) tesis etmek olacaktır.” (Akal-Çulfaz,2022;41)

Yeni Dünya Gazetesi’nin 12 Temmuz 1920 tarihli sayısında da “İslâhi” imzalı yazıda aşğıdaki görüş dile getiriliyordu:

“Şu halde yapılacak tek bir şekil kalıyor ki o da:

“1 – Fukarâ halk, köylü, amele şûra hükûmeti usulünü kabul etmekten ibarettir. Bu nevi hükûmet Rusya’da tecrübe edilmekte ve yeniliğine rağmen müfîd (faydalı,YK) bir tarz olduğu anlaşılmaktadır. (...)

“2 – Fukarâ halk ve köylü hükûmeti diktatörlüğü kurulmalıdır. (...)

“Fikrimize göre bugün Türkiye’de yapılması lâzım gelen inkılâp böyle bir inkılâptır. Ancak böyle bir inkılâp meydana getirildiği zaman Türkiye hayatını, istiklâlini kazanır ve emperyalizmanın, kapitalizmanın esâretinden kurtulur ve burada geçinen halk da cins mezhep ve sınıf farkı olmaksızın kardeş ve mesut olarak yaşamak için yeni yolu bulmuş olurlar.” (Akal-Çulfaz,2022;60-61)

Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi’nin 8 Kasım 1920 tarihli “T.K.P.’nin Günümüz Koşullarındaki Asgari Programıyla İlgili Kararı”nda da, bu amaç daha yumuşak bir biçimde şöyle ifade ediliyordu:

*“Bugünkü ortam ve koşullarda, bu görevlerin en önemlisi, Anadolu’yu emperyalist işgale karşı savunan isyan hareketini güçlendirmek ve bu hareketi yöneten hükûmeti desteklemektir. Bunun yanı sıra, Türkiye’de oldukça üstün durumdaki **isyan hareketinin davasını tamamiyle hükûmetin yüksek memurlarının ve burjuvazinin eline bırakmamak** için Türkiye Komünist Partisi, işçi ve köylü emekçi yığınları arasında sınıf bilincini uyandıracak duruma gelinceye kadar devrimci hareketi derinleştirmeyi ve böylece bir taraftan Antant devletlerine karşı genel düşmanlık ortamından faydalanıp sosyal devrim fikirlerinin emekçi yığınları arasında filizlenmesine yardımcı olmayı, diğer taraftan da, bolşevizme sempati duyan akım ve eğilimleri güçlendirip tanzim etmeyi gerekli görüyor.” (Demirel-1,2004;154-155)*

Mustafa Suphi ve yoldaşlarının Anadolu’ya geçiş amaçları, bu belgelerde de açıkça görüldüğü gibi, fırsatını bulup yönetimi ele geçirmek ve büyük olasılıkla da Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin kuruluş biçimini Türkiye’de tekrarlamaktı: “Türkiye Askeri Devrim Komitesi ilk olanaktan yararlanıp Anadolu’daki bütün işleri kendi eline alarak Sosyalist Türkiye’yi kuracak ve sınırdaş Sovyet Rusya’yla el ele verme amacına yönelecek.”

Türkiye’yi Sovyet Rusya’nın Azerbaycan ve diğer bazı ülkeler gibi mandası haline getirmeyi amaçlayan kapsamlı proje, Mustafa Kemal Paşa’nın dehası sayesinde engellendi.